

Inhoud

1	Jezus preekt	7
2	De tekst (Matteüs 5, 6 en 7)	8
3	Verlicht of verward?	15
4	Onze Vader (Matteüs 6:9-13)	16
5	Onderricht op de berg (Matteüs 5:1, 2)	39
6	Tien woorden (Exodus 20:1, 2)	42
7	Gelukkig ben je (Matteüs 5:3-12)	50
8	De zaligsprekingen en de Geest	68
9	De opbouw van de Bergrede	72
10	Zout en licht (Matteüs 5:13-16)	73
11	De wet en het koninkrijk (Matteüs 5:17-20)	75
12	Moord - ook in gedachten (Matteüs 5:21-26)	78
13	Huwelijkstrouw - ook in je hart (Matteüs 5:27-32)	81
14	Waarheid spreken (Matteüs 5:33-37)	84
15	Vergelding (Matteüs 5:38-42)	85
16	Vijanden liefhebben (Matteüs 5:43-48)	87
17	Geven, bidden, vasten (Matteüs 6:1-18)	91
18	Geld en zorg (Matteüs 6:19-34)	93
19	Houding naar anderen (Matteüs 7:1-12)	97
20	Omgaan met Gods woord (Matteüs 7:13-27)	101
21	Doe wat je wilt...	106

1. Jezus preekt

Jezus is net begonnen met zijn missie. Hij trekt rond en verkondigt het goede nieuws van het koninkrijk en geneest iedere ziekte en elke kwaal onder het volk. Heel veel mensen uit de wijde omgeving reizen hem achterna om dat mee te maken. Dat is heel begrijpelijk want bevrijd worden van ziekte is als een droom die werkelijkheid wordt. Dat wil iedereen wel aan den lijve ervaren.

Maar dan kijkt Jezus naar die enorme mensenmassa en hij besluit iets anders te doen. Hij klimt op een berg en houdt een indrukwekkende preek voor zijn leerlingen, en over hun hoofden heen ook voor de menigte die hem gevolgd is. Sommigen van hen zijn waarschijnlijk net door Jezus genezen, maar intussen blijven anderen aankomen, in de hoop ook genezing te vinden. Er zijn dus aan de ene kant blije, opgewonden mensen, die het gevoel hebben dat ze het leven weer aankunnen en aan de andere kant zieke, lijdende mensen, die zich hierheen gesleept hebben om genezing te vinden. Maar Jezus doet nu even geen genezingen. Hij gaat spreken. Hij houdt zijn eerste grote toespraak, die de geschiedenis zal ingaan als de Bergrede. En waar spreekt hij over, met al deze blije en deze verdrietige mensen voor zich? Over gelukkig zijn als je treurt of als je vervolgd wordt... Is dat waar deze mensen voor komen? Als je komt voor herstel en je hoort Jezus zeggen dat het fijn is als je lijdt... Of als je net door Jezus genezen bent, je voelt je weer sterk, je kan alles aan, en dan gaat Jezus uitleggen dat het beter is om zwak te zijn... Wie zit er op zo'n boodschap te wachten? Waarom doet Jezus dat? Wat wil hij eigenlijk?

Om daar achter te komen, is het goed om de Bergrede eerst een keer in zijn geheel te lezen, voor het overzicht en het onderlinge verband. Dat doen we in het volgende hoofdstuk.

4. Onze Vader (Matteüs 6:9-13)

*Bid daarom als volgt:
Onze Vader in de hemel,
laat uw naam geheiligd worden,
laat uw koninkrijk komen
en uw wil gedaan worden
op aarde zoals in de hemel.
Geef ons vandaag het brood
dat wij nodig hebben.
Vergeef ons onze schulden,
zoals ook wij hebben vergeven
wie ons iets schuldig was.
En breng ons niet in beproeving,
maar red ons uit de greep van het kwaad.*

Eerst iets over de opbouw van het gebed. Wat opvalt is dat er - net als in de hele Bergrede - veel paradoxen in staan, dat wil zeggen: schijnbare tegenstellingen. Het begint gelijk al met een paradox: het gaat over onze Vader (dat voelt heel dichtbij), maar wel in de hemel (dat lijkt dan weer ver weg).

Waarschijnlijk spreekt Jezus zo om ons scherp te houden, zodat we niet te makkelijk denken dat we het allemaal wel weten. Die grote liefde van God is niet in een paar woorden uit te leggen en er is niet een eenvoudige formule waarin we God kunnen vastleggen. Dat is één van de redenen dat Jezus vaak gebruik maakt van schijnbare tegenstellingen en van verhalen met diepere betekenissen (gelijkenissen).

En daarnaast heeft het gebruik van schijnbare tegenstellingen te maken met wat in de theologie genoemd wordt het 'reeds maar nog niet'. Voor veel dingen geldt immers sinds het optreden van Jezus dat ze geopenbaard zijn, aanwezig zijn, werkelijkheid zijn, maar tegelijk nog niet ten volle want het volmaakte moet nog komen. Het evangelie lijkt tegenstrijdig: we zijn verlost, maar we lijden toch nog, we zijn verbonden met God in de hemel, maar ons aardse

leven is kwetsbaar. Die schijnbare tegenstelling komen we volop tegen in deze toespraak van Jezus, en ook in het gebed dat hij hier aan zijn leerlingen geeft.

Kijkend naar de structuur van het gebed zien we een opvallende tweedeling. Eerst komen er drie gebeden over de Vader en dan drie gebeden over onszelf. Eerst God, dan wij. Wat is dat mooi. Om te beginnen richten wij ons op God, en pas daarna op onze eigen behoeften. Dat is de veelzeggende volgorde die Jezus hier aangeeft. Dat is niet vanzelfsprekend, want onze eerste neiging is natuurlijk om meteen met onze eigen vragen te komen. Maar dit is de aangewezen volgorde.

Dat zien we bijvoorbeeld ook al in de Tien Geboden (die we beter de Tien Woorden kunnen noemen - maar daarover later): eerst gaat het over God, dan over de mens. Die volgorde heeft natuurlijk te maken met Gods grootheid. Uiteraard heeft God voorrang. Maar er is meer dan dat. Het gaat ook over een noodzakelijke volgorde: eerst moet de omgang met God vorm krijgen, en vandaar uit kan pas het leven als mens worden vormgegeven, zoals God dat vraagt. Het tweede deel kan alleen maar gedaan worden vanuit het eerste deel!

Het is alsof God op deze manier naar ons toe komt. Hij heeft de eerste plaats in ons bestaan en dan buigt hij zich als het ware naar ons toe om ons te helpen met de rest van ons leven. Is dat geen prachtig beeld? En net als in de Tien Woorden gaan we in het Onze Vader dus als het ware van de hemel naar de aarde. Het begint allemaal in de hemel, bij God, en het werkt door op de aarde, bij de mensen.

We gaan dit beroemde gebed maar gewoon regel voor regel bekijken om te verstaan wat Jezus ons hier laat bidden.

Bid daarom als volgt

Jezus geeft zijn leerlingen een opdracht om te bidden. En het gebed dat volgt kennen we allemaal. Maar bidden we ook iedere dag zo? Bedoelt hij inderdaad dat we letterlijk iedere dag dit gebed moeten bidden? Dat zou het gevaar kunnen hebben dat het een gewoonte wordt en dat we de woorden bijna gedachteloos gaan bidden. En Jezus is niet iemand die het belangrijk vindt dat zijn leerlingen vaste rituelen uitvoeren. Het gaat hem immers altijd om de inhoud, om de bedoeling. We kunnen dit gebed iedere dag letterlijk zo bidden, maar Jezus zal hier vooral de manier van bidden op het oog hebben. Hij geeft het hart van het gebed aan, en welke woorden je dan gebruikt is minder belangrijk. Dat lezen we ook in de Griekse grondtekst. Daar staat een heel gewoon woord dat betekent 'zo', of 'op deze manier'. Dat roept de vraag op, op welke manier Jezus ons wil laten bidden. En dat gaan we in de volgende verzen ontdekken.

Vader van ons in de hemel

Dit is een woord-voor-woord vertaling, die ik hier even gebruik om naar deze tekst te kijken. De volgorde van de woorden is in het origineel namelijk heel sprekend. Want het eerste woord is 'Vader', als aanduiding van God. Hij staat op de eerste plaats.

En het begin van dit gebed is meteen al spectaculair. Dat horen wij er misschien niet meer in, maar de eerste woorden van dit gebed ontketenen al een soort revolutie. Jezus leefde in een tijd waarin de schriftlezing en de gebeden in het Hebreeuws werden gedaan. Dat was de taal van de kerk, om het maar zo te zeggen. Dat was als het ware de heilige taal, de taal waarin men met God communiceerde. Maar Jezus begint dit gebed niet in het Hebreeuws, maar - naar men aanneemt - met een Aramees woord: abba (vader). Dat is een enorme stap: God hoeft niet te worden aangesproken in een 'heilige' taal maar hij is toegankelijk in alle talen. Dat lijkt in onze tijd vanzelfsprekend, maar voor de joodse gemeenschap in die tijd was het een revolutie. Net als iedereen had het joodse volk de neiging om de inhoud van het geloof sterk te verbinden met de

vormen die men had ontwikkeld om dat geloof te beleven. Het is immers niet eenvoudig om te leven met een onzichtbare God die zich maar nauwelijks lijkt te manifesteren in onze alledaagse werkelijkheid. We hebben telkens weer behoefte aan zichtbare en tastbare dingen. Het is dan ook van alle tijden dat we concrete uitingsvormen zoeken voor ons geloof: een gouden kalf, vaste rituelen, kerkelijke gewaden, speciale muziek, gedragscodes, kledingvoorschriften, een bepaalde bijbelvertaling, speciaal taalgebruik enz. Dat soort dingen geeft ons een gevoel van veiligheid en zekerheid. Hoeveel geloofsgemeenschappen zijn er niet waar de mode van eeuwen geleden in kleding, muziek en gedrag is gestold tot voorschriften die worden beschouwd als het ware kenmerk van het geloof?

Die diepe menselijke behoefte aan ritualisering doorbreekt Jezus radicaal door ons te leren om God in de volkstaal aan te spreken. Het evangelie komt naar de mensen toe en is beschikbaar in alle talen en culturen. Er is geen heilige taal en er is geen heilige cultuur. Dat is de boodschap van deze eerste woorden. Dat zie je trouwens ook heel duidelijk in het feit dat God het Nieuwe Testament heeft laten opschrijven in het Grieks, de toenmalige wereldtaal, en niet in het Hebreeuws. Het woord is mens geworden, zegt de bijbel. En wanneer het Woord 'vertaald' wordt vanuit het goddelijke naar het aardse dan geeft God vanaf het begin de mogelijkheid om dat woord steeds verder door te vertalen naar nieuwe talen en andere culturen. Dat zien we vanaf de eerste pinksterdag in Handelingen 2 inderdaad gebeuren. Het woord van God komt naar ons toe in talen en in vormen die voor iedereen begrijpelijk zijn. God is heilig, niet onze taal of onze gewoonten.

Het evangelie begint in de hemel en het komt naar de aarde. Dit gebed gaat dat op heel veel manieren laten zien. Het woord van God is eeuwig en onveranderlijk, maar het moet op aarde telkens opnieuw vorm krijgen, omdat talen en culturen veranderen. De manier waarop het woord van God op aarde tot ons komt is daarom wel veranderlijk, ook al is God zelf niet veranderlijk. Jezus richt

dus meteen de aandacht op God zelf, en probeert ons af te leiden van onze godsdienstige gewoonten en van onze eigen godsbeelden. Dat blijkt ook al meteen uit de titel waarmee God wordt aangesproken: 'Vader'. Matteüs legt in zijn hele verhaal een sterke nadruk op het koningschap van God. Daar zou het om gaan bij de komst van de messias. Maar bij Jezus krijgt dat de vorm van een familieband. Vaderschap is een beeld dat spreekt van een nauwe relatie, van personen die bij elkaar horen en hun leven met elkaar delen. Een vader is iemand die van zijn kinderen houdt en voor hen zorgt. En kinderen houden van en vertrouwen hun vader, normaal gesproken. In het eerste woord dat Jezus kiest voor dit gebed laat hij zien dat bidden te maken heeft met liefde en met relatie.

Dan het tweede woord van het gebed: 'onze'. Dat is meervoud. Je bidt dit gebed - en feitelijk ieder gebed - niet in je eentje, als een mens die op zichzelf staat. Wanneer je bidt kom je tot God als één van de velen die samen met Jezus één zijn geworden met de Vader. In onze relatie met God staan we per definitie samen. Of we dat nu zo ervaren of niet, of we er nu wel of niet in slagen om ook daadwerkelijk met die ander als broeder of zuster om te gaan, we zijn allemaal deel van die ene kerk. Er is maar één kerk, ondanks al onze theologische en organisatorische verschillen. En blijkbaar vindt Jezus het heel erg belangrijk dat wij dat telkens weer beseffen. Daarom laat hij ons dat al bij de eerste woorden van ons dagelijkse gebed uitspreken. We bidden dus nooit alleen maar voor onszelf en voor onze eigen persoonlijke behoeften. Altijd als we bidden komen we voor God als onderdeel van de ene kerk van Jezus Christus, die bestaat uit mensen van alle tijden en culturen.

Zo zien we in deze eerste twee woorden meteen de relaties waar het in de bijbel en in ons leven om gaat: de relatie met God en de relatie met elkaar. In oude termen: zonschap en broederschap. Het begrip 'vader' laat zien dat we kinderen van God zijn, en 'onze' in het meervoud laat zien dat we broers en zussen zijn van elkaar. Zijn alle mensen dan onze broeders en zusters? Geldt dat niet alleen

voor de gelovigen? Hier moeten we even stilstaan bij de beeldspraak. De termen ‘vader’, ‘broer’ en ‘zus’ worden hier en op andere plaatsen in de bijbel overdrachtelijk gebruikt. Dat gaat uiteraard niet over natuurlijke familiebanden. Bij overdrachtelijk gebruik kunnen deze woorden voor verschillende gelegenheden gebruikt worden en dat zien we ook gebeuren in de bijbel. Zo worden door Jezus als broers en zussen genoemd: *ieder die de wil van mijn Vader in de hemel doet* (Mat. 12:50). Maar in Mat. 25:40 noemt Jezus alle mensen zijn broeders en zusters. En uit alles merk je dat Jezus dat ook echt zo heeft ervaren. Alle mensen zijn immers gemaakt naar het beeld van God, en voor God blijven alle mensen zijn kinderen, zijn schepsels. Bovendien zijn we ook gewoon allemaal familie van elkaar als afstammelingen van Adam. En in elk geval wil God een vader zijn voor alle mensenkinderen. Ook al erkennen zij hem niet, zijn vaderlijke liefde blijft naar hen uitgaan. Dus in die zin past het ons ook om alle mensen als familie te beschouwen.

De aanhef van dit gebed raakt dus meteen aan de kern van ons bestaan, namelijk onze relatie met God en met de mensen om ons heen. Dat is het hart van de wet en de profeten, zoals Jezus zegt: God liefhebben boven alles en je naaste als jezelf. Het begint allemaal met onze relatie met God, en vandaar uit krijgt onze relatie met de naaste vorm. In de eerste twee woorden van dit gebed spreken we dat al uit als onze houding, en als ons verlangen.

In de hemel

Na de eerste twee woorden van dit gebed, die ons zo warm aandoen, lijkt het wel alsof we nu plotseling weer op afstand gezet worden. Want die Vader die voor ons zorgt, en die ons ook in staat stelt om andere mensen als familie te zien, die is toch niet zo dichtbij als het leek. Hij woont namelijk in de hemel. Wij zijn hier en hij is daar. Wat of waar de hemel ook is, het is een plaats die wij niet kunnen zien, die buiten ons bereik ligt.

En toch wordt er in de aanhef van dit gebed een verband gelegd tussen God in de hemel en ons op de aarde. Dit is dus ook al weer zo’n paradox: is God nu ver weg of dichtbij? God is van een andere

orde, van een heel andere categorie dan wij. Dat wordt in de bijbel aangeduid met het woord 'heilig'. Hij is hemels, wij zijn aards. Maar toch is hij onze Vader. Vanuit de hemel, vanuit het onzichtbare beweegt God als het ware toch naar de aarde, om hier onze Vader te zijn. Dat betekent dat God, hoe 'hemels', hoe anders hij ook is, toch ook in zekere zin 'aards' is. De aarde is de plaats waar zijn kinderen wonen, waar hij voor ons zorgt, en waar hij dus ook thuis is. En andersom zijn wij mensen aards: wij leven, wonen en werken op de aarde. Maar wij hebben een Vader in de hemel, een bovennatuurlijke vader. En daarom zijn wij ook een beetje bovennatuurlijk.

De hemel en de aarde zijn totaal verschillend, maar door Gods bemoeienis met de mensen is er toch een wisselwerking. En zoals we eerder al zagen: dat begint in de hemel, bij de Vader, en het werkt uit op de aarde, in zijn kinderen.

Laat uw naam geheiligd worden

Dat lijkt eenvoudig: ... laat er niet gevloekt worden... Of zou er meer achter zitten? Voor ons is een naam eenvoudig een woord van een aantal letters waarmee iemand wordt aangeduid. Maar in de bijbel is een naam meer dan een etiket. Iemands naam heeft daar te maken met zijn persoon, met zijn wezen. Daarom zie je ook dat de naam van mensen soms verandert wanneer hun rol in het leven verandert (Jakob - Israël). De joden hadden het over 'de naam' als ze spraken over God, de onnoembare, en drukten daarmee toch iets uit van zijn wezen. God is onkenbaar en verheven, maar zijn naam is als het ware zijn aanspreekpunt, zijn adres, waar we hem toch kunnen ontmoeten. Denk ook aan Mozes bij de brandende braamstruik, waar hij vraagt naar Gods naam, om met hem te kunnen communiceren. Een naam heeft immers ook te maken met een relatie: je kan elkaar aanspreken wanneer je elkaars naam kent. Het is dan ook het eerste wat we doen bij een kennismaking: namen uitwisselen, zodat we voor elkaar aanspreekbaar zijn.

Heiliging van Gods naam heeft dus te maken met het heiligen van God zelf, binnen de relatie die we met hem hebben. 'Heilig' is

afgezonderd, apart, maar niet in de betekenis van ‘ver weg’, maar met de betekenis van ‘van een andere categorie’.

We hebben al gezien dat God in zichzelf heilig is. Waarom moeten wij dan toch bidden om zijn heiliging? Daar kan toch niets aan toegevoegd worden? Toch moet dat onze eerste vraag aan hem zijn, volgens dit gebed. Als er dan niets toegevoegd kan worden aan de heiligheid van God, tot wie we bidden, dan moeten we kijken naar degene die dit aan het bidden is. Dat ben ik zelf. Dan moet het dus gaan om heiliging in mijn eigen hart en in mijn gedrag. Deze bede gaat over het eren van God in mijn eigen leven. Het heiligen van Gods naam betekent God een ‘afgezonderde’, een heilige plek geven in mijn eigen bestaan. Ik ben tenslotte degene die bidt. Deze bede gaat over overgave in woord en daad, en de bereidheid om dat tot in de uiterste consequenties te doen. Dit is geen afwachtend gebed of God of anderen iets gaan doen voor de heiliging van zijn naam, maar een gebed waarin je jezelf en je eigen leven actief aanbiedt aan God, om hem daarmee te eren. In deze eerste bede spreken we dus ook uit dat, wat we ook doen in het leven, we daar God bij nodig hebben. We bidden dat de heiligheid van God ons hele leven bepaalt. God heiligen in ons leven betekent dat ons hele leven eredienst wordt. En zo wil Jezus dat we ons dagelijkse gesprek met God beginnen: laat mijn leven deze dag een eredienst zijn voor u.

Laat uw koninkrijk komen

Op de vraag wat het koninkrijk van God is, zijn twee verschillende antwoorden gebruikelijk. Eén reactie is: het toekomstige koninkrijk, wanneer Jezus terugkomt. De andere is: hier en nu, wanneer Jezus in je hart koning is. Het lijkt mij dat het allebei waar is. Aan de ene kant is het koninkrijk er (dat zegt Jezus in Luc. 11:20) maar aan de andere kant krijgen we hier de opdracht om er voor te bidden. Dat is weer zo’n paradox, die laat zien dat we leven in het ‘reeds en nog niet’.

Voor degene die dit gebed bidt, is vooral van belang dat Gods koninkrijk tegengesteld is aan onze menselijke neigingen. De mens

wil zelf op de troon zitten en de dienst uitmaken in zijn eigen leven. Bidden om de komst van Gods koninkrijk is dus een gebed dat eigenlijk tegen onszelf ingaat. Maar wie Jezus als Heer aanvaardt, heeft er voor gekozen hem koning te laten zijn. Wij zijn al burgers van dat koninkrijk en zullen ook zo leven. Maar dat gaat niet vanzelf en moet steeds in gebed en daad worden veroverd. Gerard Reve schreef daarover een beroemde zin: ‘... dat koninkrijk van u, wordt dat nog wat... ?’ Hij had het dus niet begrepen, en meende dat Gods koninkrijk iets is waar wij passief op moeten zitten wachten. Maar bidden om het koningschap van God gaat niet alleen over een verwachting naar de toekomst, maar ook over de bereidheid om hier en nu alle machten te bestrijden die zich tegen God keren, om te beginnen in onszelf en vervolgens ook in de wereld.

In de tijd waarin dit gebed werd geformuleerd, had een koning absolute macht. Als hij een opdracht gaf aan zijn onderdanen hoefde hij zich niet af te vragen of ze het zouden doen. Als ze het niet deden dan werden ze zwaar gestraft. Hier zegt Jezus ons dat wij om zijn koningschap in ons leven moeten vragen. Dat laat zien dat wij geen willoze onderdanen zijn van een absolute vorst, maar vrije mensen die telkens opnieuw kunnen kiezen wat ze doen en zelfs wie er koning is in hun leven. Juist omdat we een vrije wil hebben en ook voor zonde kunnen kiezen moeten we dus steeds dit gebed bidden, respectievelijk deze houding hebben.

En uw wil gedaan worden

Nu we gezien hebben dat de beden om heiliging en het koninkrijk van God gaan over de plaats die God inneemt in ons eigen leven, zal het ons niet meer verbazen dat ook de vraag naar Gods wil primair gaat over ons eigen leven. Ook hier gaat het niet om een afwachten van wat God gaat doen, maar om Gods wil in mijn leven. En dat dan ook met alle strijd die dat verlangen oplevert. Het is immers niet vanzelfsprekend dat onze wil parallel loopt met wat God wil.